

תלקיט ללימוד סנכרוני

לקט מצוות

מתוך ספר החינוך

12 שנות לימוד

אנו רואים בקיום טוהר הבחינות משימה חינוכית, ערכית ומוסרית, שהמערכת כולה נקראת להיערך להצלחתה.

באחריות הנבחן/ הנבחנת לשמור על טוהר הבחינות בהתאם לכללים ולהנחיות בעל פה ובכתב על גבי שאלון הבחינה ועל ידי אחראי/ת הבחינה.

בהצלחה!

- כל הזכויות שמורות למשרד החינוך -

תוכן העניינים

מבנה התלקיט ומפתח הערכה 3

יחידה 1 שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

יחידה 2 9

יחידה 3 9

יחידה 4 שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

יחידה 5 11

יחידה 6 16

יחידה 7 מבחן מסכם שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

מבנה התלקיט ומפתח הערכה :

7 יחידות בחינה

יחידה – 1 מצוות שמיטת קרקעות

יחידה – 2 קידוש השבת בדברים

יחידה – 3 מצוות אהבת גרים

יחידה - 4 כבוד הורים

יחידה – 5 הלואה לעני

יחידה – 6 מצוות תוכחה

יחידה – 7 מבחן מסכם

כל 7 החלקים בתלקיט הם חובה.

מפתח הערכה :

יחידה 1-..... 13 נקודות

יחידה 2-..... 13 נקודות

יחידה 3-..... 15 נקודות

יחידה 4-..... 13 נקודות

יחידה 5-..... 13 נקודות

יחידה 6-..... 13 נקודות

יחידה 7- מבחן מסכם 20 נקודות

סה"כ לכל חלקי התלקיט 100 נקודות

יחידה 1

מצוה פד: מצוות שמירת קרקעות

להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית, שהיא נקראת מפני המעשה הזה שנתחייבנו בה, שנת השמיטה, ויזכה בפירותיה כל הרוצה לזכות, שנאמר [שמות כג, יא] "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך." ולשון מכילתא, והלא הכרם והזית בכלל היה, כלומר שראש הפסוק שאמר תשמטנה ונטשתה - יכלול כל מה שיצמח בארץ, בין פירות אילן או פירות אדמה, ולמה פרט הכתוב שני אלה? להקיש לכרם שאר מיני אילן, ללמד שכמו שיש בכרם עשה ולא תעשה, שהרי בפרוש נכתב עליו "ואת ענבי נזירך לא תבצור", כמו כן כל שאר האילן יש בהן עשה ולא תעשה. ולפיכך פרט כרם וזית, ללמד על עניין זה, כי כוונת הכתוב דלאו דווקא זית לבד, אלא הוא הדין לכל שאר פירות האילן, אלא שהזכיר אחד מהם והוא מלמד לכולן, שזה מן המידות שהתורה נדרשת בהן.

ומצווה זו שהיא להפקיר כל פירותיה, והמצווה האחרת שצינו האל לשבות בה, כמו שכתוב בפרשת כי תשא [שמות לד, כא] "בחריש ובקציר תשבות", קשר אחד להן.

משורשי המצווה

לקבוע בלבנו, ולצייר ציור חזק במחשבתנו, עניין חידוש העולם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיונו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה, ובו יהרסו כל פינותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום ויום ושנה שנה על דבר זה: למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא יתפרד העניין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כעניין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן צויה, ברוך הוא, להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו, מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה,

לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצווה אליו להפקירם.

ועוד יש תועלת נמצא בדבר, לקנות בזה מידת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקווה אל הגמול.

ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה, שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה, ולא מיעוט הביטחון.

מדיני המצווה

מה הן הדברים מעבודות הארץ שהן לנו בחיוב שביתה זו מן התורה, כגון זריעה זמירה קצירה בצירה; ואשר הן אסורות מדרבנן, כגון מזבל וחופר, ועבודות שבאילן כגון חותך ממנו יבלת, פורק ממנו עלים או בדים יבשים, מאבק באבק או מעשן תחתיו להמית התולעת, סך הנטיעות, קוטם או מפסג האילנות, ומה שהתירו לעשות כגון סוקרין בסיקרא, ועוד תחת הגפנים, ודין עבודת בית השלחין, ושלא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן הזיבול, ואחר כך שתהא גדולה ולא יהא נראה כמזבל, ושיעורה ממאה וחמישים סאה זבל ולמעלה, ומה שאמרו [מועד קטן ג, ב] שהחיוב להימנע מעבודת הארץ שלשים יום קודם שנה שביעית, והיא הלכה למשה מסיני, ודין שדה אילן כמה זמן אסור בעבודה משנה ששית, ומהו נקרא שדה אילן, ואסור הברכה והרכבה, [ואם עבר ועשה] מה יהא בנטיעותיו, ופירות שביעית מה דינן, שכל שהוא מיוחד למאכל אדם, כגון חטים ושעורים ופירות אין עושין מהן מלוגמא או רטיה, שנאמר בהן לאכלה [ויקרא כה, ו], ושאינו מיוחד למאכל אדם, כגון קוצים ודרדרים עושין מהן מלוגמא לאדם ולא לבהמה, ושאינו מיוחד לאדם ולבהמה כגון פואה ואזוב וקורנית, הרי הוא תלוי במחשבת האדם: חשבן לאכילה דינן כמאכל, חשבן לעצים דינן כעצים, ויתר רובי פרטיה, כולן מבוארים במסכתא הבנויה על זה, והיא מסכת שביעית.

ונוהגת בזכרים ונקבות בארץ ישראל בלבד, ובזמן שישראל שם, שנאמר עליה [ויקרא כה,ב] "כי תבואו אל הארץ". ומדרבנן נוהגת אפילו בזמן הזה, בארץ דווקא.

וכל מקום שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב ולא כזיב בכלל - אסור בעבודה, וכל הספיחין הצומחין שם אסורין באכילה, כי הם קידשו המקומות שהחזיקו בהן לעולם. והמקומות שהחזיקו בהן כבר עולי מצרים ולא עולי בבל שהן מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אף על פי שהן אסורים היום מדרבנן בעבודה בשביעית שהחמירו בהן, הספיחין שצומחים שם מותרים באכילה, אחר שלא נתקדש בעולי בבל. ומן הנהר ואמנה והלאה מותר בעבודה.

סוריה, והוא מן המקומות שכבש דוד קודם שנכבשה ארץ ישראל כולה, וזהו הנקרא לרבותינו זיכרונם לברכה "כבוש יחיד", והארץ הזאת היא כנגד ארם נהריים וארם צובא כל יד פרת עד בבל, כגון דמשק ואחלב וחרן ומקומות אחרים סמוכים לאלו, אף על פי שאין שביעית נוהגת בהן מן התורה, גזרו עליהן שיהיו אותן מקומות אסורים בעבודה כארץ ישראל. אבל עמון ומואב ומצרים ושנער, אף על פי שהן חייבים במעשר אין שביעית נוהגת בהן, וכל שכן שאין נוהגת בשאר חוצה לארץ.

ועובר עליה ונעל כרמו או שדהו בשביעית, או אסף כל פירותיו לביתו בזמן שישראל על אדמתו, ביטל עשה. ומכל מקום מותר לאסוף מהן מעט מעט אל הבית ולאכול, ובלבד שתהא יד הכל שווה בהן כאלו אין לקרקע בעלים ידועים.

למד את דברי ספר החינוך, וענה על השאלות הבאות.

1. מהם עבודות הקרקע שאסורות בשביעית מן התורה? (4)

2. ממתי צריך להימנע מעבודות הקרקע, ומה המקור לכך?

3. מדוע השנה השביעית נקראת שמיטה, ומהו הציווי הנוסף שיש בשנה השביעית חוץ משביתת מלאכה?

4. ציין שניים ממטרות מצווה זו וכיצד הם מושגות על ידי קיום המצווה?

א.

ב.

5. על פי בעל ספר החינוך, אדם שמקיים את מצוות השמיטה "לא תחזק בו לעולם מדת הכילות

(הקמצנות) הרבה ולא מיעוט הביטחון".

כיצד קיום מצוות השמיטה מרחיק את האדם ממידת הקמצנות ומעצים את ביטחונו בה?

6. הסבר בלשונך מה הקשר שמוצע בתוך דברי בעל ספר החינוך בין המספר שבע של שנת

השמיטה לבין המספר שבע של מצוות השבת?

7. חקלאי העומד בפתח שנת שמיטה חושש מאד כיצד יתפרנס בשנה הקרובה, תאר כיצד היית

מנסה לשכנע אותו להשבית את קרקעותיו בשנה השביעית?

8. תאר מקרה בו רואים את השגחת ה' על החקלאים שומרי שמיטה?

יחידה – 2

מצווה לא- מצוות קידוש השבת בדברים

לדבר דברים ביום שבת בכניסתו וכן ביציאתו, שיהיה בהם זכר גדלת היום ומעלתו והבדלתו לשבח משאר הימים שלפניו ואחריו, שנאמר (שמות כ ח) זכור את יום השבת לקדשו, כלומר, זכרוהו זכר קדשה וגדלה. ובפרוש אמרו לנו חכמינו (פסחים קי, א) שדברים אלו מצווים אנו לאמרן על היין, שכן בא הפרוש זכרוהו על היין. והענין הוא שנותנין בכוס רביעית יין חי או מזוג או יותר מרביעית אבל (שם קח, ב) לא פחות מזה, והמזיגה ידועה (שבת עז, א) שהיא על חלק אחד של יין חי וטוב ושלשה חלקי מים, ומברכין עליו קדוש שבת, כמו שידוע הנוסח בין היהודים. וכן ביציאת שבת גם כן מברכין על היין לכבוד היום, ואותה ברכה של מוצאי שבת נקראת (ברכות נב, א) הבדלה.

משרשי מצוה זו, כדי שנתעורר מתוך מעשה זה לזכר גדלת היום ונקבע בלבבנו אמונת חדוש העולם (שמות כ יא) כי ששת ימים עשה ה' וגו'. ועל כן נתחייבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה (ברכות לה, ב) שהוא סועד ומשמח. וכבר אמרתי לך, כי לפי התעוררות האדם ומעשהו, יתפעל אל הדברים לעולם. ומזה השרש אמרו בגמרא ז"ל (פסחים קו, ב) שאם הפת חביב על האדם יותר, שיקדש על הפת, כי אז מתעורר טבעו יותר למה שהוא תאב, ואף על פי שביציאת היום לא אמרו כן, אלא שחייבו להבדיל ביין, על כל פנים, גם בזה צדקו, כי הם זכדונם לברכה, גם התורה השלמה, יבחרו לעולם ברב. ובאמת, כי רב העולם יתאוו אל השתיה במוצאי שבת יותר מן האכילה, לפי שכבר קבעו סעודה גדולה ביום לכבוד השבת. ואין צורך לתת טעם על חייבם אותנו שיהיה בכוס רביעית, דפחות מזה השעור אינו ראוי ולא תעורר לב אדם עליו. ואשר חייבנו (ברכות נא, א) בהדחת הכוס, ושלא לטעם כלום עד שיקדש (פסחים קה, א) ושיקדש (שם קא, א) במקום סעדה כל זה ענפי שרש התעוררות שאמרתי.

דיני המצוה, כגון נוסח הקדוש וההבדלה, אי זהו, ואי זה יין ראוי לקדש עליו, (ב"ב צז, א) ואי זה אינו ראוי, ואם מקדשין או מבדילין (פסחים קז, א) בשכר, והאוכל בערב שבת וקדש עליו שבת (שם ק, א) או בשבת ויצא שבת, וכן נוסח קדוש ימים טובים והבדלתן. ודיני הברכה (ברכות מג, א) שאנו חייבין לברך על הנר במוצאי שבת ויום הכפורים, ודיני הברכה שאנו חייבים לברך על הבשמים, ואי זו (שם נא, ב) בשמים הן הראוין לברך עליהן או שאינם ראוין. ויתר פרטיה, מבוארים בסוף פסחים ובמקומות מברכות ושבת (א"ח רס"ב, רע"א).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואף על פי שהיא מן המצוות שהזמן גרמא, שכן למדונו רבותינו זכרונם לברכה (שם כ, ב) שהנשים חייבות בקדוש והבדלה. והעובר עליה ולא קדש השבת בדברים, בטל מצות עשה, ואם קדשו בדברים בלא יין או בלא פת, דיעבד יצא ידי תורה.

למד את דברי ספר החינוך וענה על השאלות הבאות:

1. א. מהי המצווה ?

- ב. האם זאת "מצוות עשה" או "מצוות לא תעשה" ?

2. א. מהו הפסוק האומר לנו לקדש או להבדיל?

- ב. מה הפירוש זכור ?

- ג. מה הפירוש לקדשו ?

3. א. מהן 2 המטרות של הקידוש ?

- ב. למה הקידוש דווקא ביין?

- ג. למה לקידוש חייב לפחות רביעית (הלוג) יין ?

- ד. על איזה יין מקדשים?

4. א. מי מקדש דווקא בלחם ולא ביין, מדוע ?

- ב. מדוע ההבדלה דווקא ביין ואי אפשר בלחם ?

5. מהם ארבעת התנאים הנלווים לקידוש המעוררים את לב האדם?

6. מה קשור המשפט "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות" לזיכרון ששבת קדושה ומיוחדת משאר ימי השבוע ?

7. מה יעשה מי שאין לו יין או לחם לקדש עליהם בשבת ?

יחידה 3

מצוה תל"א – מצוות אהבת הגרים

שנצטוונו לאהוב הגרים, כלומר שנזהר שלא לצער אותם בשום דבר, אבל נעשה להם טובה ונגמול אותם חסד כפי הראוי והיכולת. והגרים הם כל מי שנתחבר אלינו משאר האומות שהניח דתו ונכנס בדתנו, ועליהם נאמר (דברים י, יט): "וְאַהֲבַתְּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם". ואף על פי שיכללהו כמו כן הציווי בישראל, שנאמר עליו ואהבת לרעך, שהרי גר צדק בכלל רעך הוא, הוסיף לנו השם בו מצוה מיוחדת לו באהבתו. וכמו כן הדבר במניעה מלרמות אותו, שאף על פי שהיה בכלל ולא תונו איש את עמיתו, הוסיף לנו הכתוב בו מניעה מיוחדת לו באמרו וגר לא תונה, ואמרו בגמרא (ב"מ נט, ב) שהמאנה הגר עובר משום לא תונו וגו', ומשום וגר לא תונה, וכמו כן מבטל מצות ואהבת לרעך, ומצות ואהבתם את הגר.

משרשי המצוה. כי השם בחר בישראל להיות לו לעם קדוש ורצה לזכותם, ולכן הדריכם וציום על דרכי החנינה והחמלה, והזהירם להתעטר בכל מדה חמודה ויקרה למצוא חן בעיני כל רואיהם, ויאמרו עם ה' אלה. וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו ויבא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה ובבחירתו באמת ושנאת השקר, ובהיותנו זוכים למדות טובות הללו תחול טובת האל עלינו ותדבק בנו, ושום דבר לא תמנענו ממנו, כי הטובה תתפשט בטובים והפכה ברעים.

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל (שם נח, ב) שלא יאמר אדם לגר זכור מעשיך הראשונים, ומה שאמרו (סנהדרין צד, א) גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באנפיה, וכל זה שלא לצערו בשום ענין. והפלגת האהבה שהפליגו בהם עד שאמרו שהשוה הכתוב אהבתם לאהבת המקום, שבהם נאמר ואהבתם, ובאהבת המקום ואהבת, כמו שכתבתי בסדר משפטים לא תעשה ו'. ויתר פרטיה במדרשות ובמקומות כגמרא.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר עליה ומצער אותם או שמתרשל בהצללתם או בהצללת ממונם או שמקל בכבודם מצד שהם גרים ואין להם עוזר באומה, ביטל עשה זה. ועונשו גדול מאד, שהרי בכמה מקומות הזהירה תורה עליהם. ויש לנו ללמוד מן המצוה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחת אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך במצאנו אותו יחידי ורחקו מעליו עוזריו, כמו שאנו רואים שהתורה תזהירנו לרחם על כל מי שצריך עזר, ועם המדות הללו נזכה להיות מרוחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינוחו על ראשנו. והכתוב רמז טעם הציווי באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים, הזכיר לנו שכבר נכוינו בצער הגדול ההוא שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר וכי כבר עבר עלינו והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן.

למד את דברי ספר החינוך וענה על השאלות הבאות:

1. מהי הגדרת המצווה?

2. מי הם הגרים?

3. מהו המקור בתורה?

4. מהן שתי המצוות השוות בין גר צדק לבין יהודי רגיל?

5. מהן שתי המצוות הנוספות המתייחסות לגרים?

6. באיזה צורה האהבה הזאת באה לידי ביטוי?

7. מדוע ישנם מצוות מיוחדות על גרים?

8. מהי התועלת שיש לנו בקיום מצוות אהבת גרים על פי ספר החינוך?

9. מהיכן יודעים שצריך לאהוב את הגרים כמו שאוהבים את ה'?

10. מי חייב במצווה זו ומתי היא נוהגת?

11. מניין שמי שעובר על מצווה זו, עונשו חמור?

12. מה לומד ספר החינוך ממצווה חשובה זו?

יחידה 4 –

מצווה ל"ג - מצוות כיבוד הורים

לכבד האב והאם, שנאמר (שמות כ יב) כבד את אביך ואת אמך וגו'. ובא הפרוש (קידושין לא, ב) אי זהו כבוד, מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא.

משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא שהוא סבתו וסבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאוויר העולם וספק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכנתו ושלמות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאילולי הנפש שחננו האל, יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויעריך במחשבתו כמה וכמה ראוי להיזהר בעבודתו ברוך הוא.

דיני המצווה, כגון כבוד זה מנכסי מי חייב לעשותו אם משל אב או משל עצמו, והלכה (שם לב א) משל אב אם יש לו נכסים לאב ואם לאו יחזר הבן אפילו על הפתחים (עי' ירושלמי קידושין א ז) ויאכיל אביו, וכבוד אב ואם אי זה קודם ועד היכן כבוד אב, ואם מחל על כבודו אם יהיה מחול. ואם יראנו עובר על דברי תורה באיזה לשון ימנעהו, ואם יצוהו אביו לעבר על דברי תורה שלא יאמינהו בזה, וכי חייב לכבדו בחייו ובמותו, וכיצד הוא הכבוד במותו, ויתר פרטיה, מבוארים בקידושין וקצת מהן במקומות אחרים מהגמרא (יו"ד סימן ר"ס).

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות (קידושין לא, א) כל זמן שאפשר להן, כלומר בכל עת שלא ימנעו אותן בעליהן. והעובר עליה, בטל עשה וענשו גדול מאד שנעשה כמתנכר לאביו שבשמים, ואם יש כוח בבית דין כופין אותו כמו שכתבנו למעלה (במצווה ו) שבביטול עשה כופין בית דין.

למד את דברי ספר החינוך וענה על השאלות הבאות:

1. **כתוב** שלוש דוגמאות למעשים שצריך לעשות במסגרת מצווה זו.

2. "וכשיקבע זאת המידה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת הא-ל ברוך הוא..." - **הסבר** את דברי ספר החינוך ואת הקשר שלהם למצווה זו.

3. **מה הדין** בשאלה: "משל מי?" - מי חייב לממן את כיבוד ההורים?

4. **צטט** מלשון ספר החינוך עד כמה הבן צריך לדאוג לאביו לצרכי אביו?

5. **האם** יש הבדל בין חיוב אישה רווקה לחיוב אישה נשואה במצוות כיבוד הורים? **נמק!**

6. "אבא שמחל על כבודו - כבודו מחול" - **הסבר**.

7. "והעובר עליה... נעשה כמתנכר לאביו שבשמים" - **מדוע?**

8. **פרט** דוגמאות מחיי היום יום של טובות וחסדים שה' גומל איתך?

יחידה 5-

מצווה ס"ו - הלואה לעני

להלוות לעני כהשגת היד, כפי מה שצריך לו, למען הרחיב לו ולהקל מעליו אנחנו. וזאת המצוה של הלואה היא יותר חזקה ומחייבת ממצות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונודע דחקו בין בני אדם וגילה פניו לשאול מהם, אין דחקו ואפלטו כמי שעדיין לא בא לאותה בושה וירא מהיכנס בה. ואם יהיה לו מעט סעד של הלואה – במה שירויח מעט, אולי לא יצטרך לבוא לשאלה לעולם וכשירחמנו האל ברוח ישלם נושיו ויחיה בנותר. ועל כן הזהירנו תורתנו השלמה על זה, לסעד המך בהלואה טרם יצטרך לבוא אל השאלה, שנאמר "אם כסף תלוה את עמי" (שמות כב, כד). ואמרו זכרונם לברכה במכילתא (שם) כל "אם" ו"אם" שבתורה רשות, חוץ משלושה שהם חובה, וזה אחד מהם. וכריחו הדבר מדכתיב במקום אחר דרך צוואה, "והעבט תעביטנו" (דברים טו, ח).

שורש המצוה שרצה האל להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במידת החסד והרחמים, כי היא מידה משובחת. ומתוך הכשר גופם במידות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה, כמו שאמרנו שחלות הטוב והברכה לעולם על הטוב, לא בהפכו. ובהטיב השם יתברך לטובים, ישלם חפצו שחפץ להטיב לעולם. ואם לאו, מצד שורש זה הלא הוא ברוך הוא יספיק לעני די מחסורו זולתנו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו, לזכותנו. ועוד טעם אחר בדבר, שרצה האל ברוך הוא לפרנס העני על ידי בני אדם מגדל חטא, כדי שיוכח במכאוב בשני פנים, בקבלת הבשת מאשר כגילו ובצמצום מזונו. וכענין זה שאמרנו כדי לזכותנו השיב חכם מחכמינו למין אחד ששאלו אם אלקים אוהב עניים, שהרי צוה עליהם, למה אינו מפרנסם וכו', כמו שבא במסכת בבא בתרא (דף י.).

דיני המצוה כגון איזה עני קודם במצוה זו והאזהרות הרבה שהזהירונו זכרונם לברכה עליה, שאמרו (שם) שהאדם מורחק ונמאס ונתעב ונאלח ומשוקץ, עד שקרוב להיות מיאוסו כמיאוס עבודה זרה, אם יש לו ומושך ידו ממצוה זו. וכמה נחמד ונאהב ומרוחם ומתברך בכמה ברכות המחזיק בה. הכל מבואר במקומות מכתובות ובתרא (דף ט.). ובמקומות רבים מן הגמרא.

למד את דברי ספר החינוך וענה על השאלות הבאות:

1. "אם אלוקים אוהב עניים... למה אינו מפרנסם?" - מהי תשובת ספר החינוך לשאלה זו? (2)

סיבות)

2. "וזאת המצווה של הלוואה היא יותר חזקה ומחוייבת ממצות נתינת צדקה" - הסבר מדוע?

3. מניין שה' אוהב את העניים?

4. מדוע ניתן היה לחשוב שמצוות הלוואה לעני היא רשות, ומניין לומדים שהיא חובה?

5. במסכת יבמות יג ע"א נאמר "המלוה לעני סלע בשעת דחקו" – עליו הכתוב אומר " אז תקרא

וה' יענה" נסה להסביר מדוע ה' נענה לאדם כזה?

6. איזה מוסד כיום אתה מכיר שמקיימים בו מצוות הלוואה?

7. לפניך ציטוט משולחן ערוך חושן משפט סימן צ"ז.

סעיף א

מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והוא מצוה גדולה יותר מהצדקה. וקרובו עני קודם לעניים אחרים, ועניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת. ואפילו עשיר שצריך להלוות, מצוה להלוותו לפי שעה ולההנותו אף בדברים וליעצו עצה ההוגנת לו.

סעיף ד

אסור ללווה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה, עד שלא ימצא המלוה ממה לגבות חובו. ואם עושה כן, נקרא רשע. וכשהמלווה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה זו, מוטב שלא להלוותו ממה שילווחו ויצטרך לנגשו אחר כך, ויעבור בכל פעם משום "לא תהיה לו כנושה"

על פי דברי השולחן ערוך האם במקרים הבאים מחוייב להלוות, נמק?

א. אדם הרוצה ללוות כסף כדי לקנות משקה ולשתות לשכרה

ב. עשיר שנמצא בדרך וכספו אזל והוא מבקש הלוואה

ג. אדם שרוצה לקנות דירה למגורים

ד. אדם שמבקש הלוואה ולפעמים אינו מחזיר הלוואתו

יחידה - 6

מצוה רל"ט – מצוות תוכחה לישראל שאינו נוהג כשורה

להוכיח אחד מישראל שאינו מתנהג כשורה, בין בדברים שבין אדם לחברו או בין אדם למקום, שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט, יז). ואמרו בספרא (קדושים ד' מ"ח) מניין אם הוכחתו ארבעה וחמשה פעמים ולא חזר, שאתה חייב לחזור ולהוכיח? תלמוד לומר "הוכח תוכיח". ועוד אמרו זכרונם לברכה בגמרא (בבא מציעא לא.) "הוכח תוכיח" אפילו מאה פעמים. ואמרו שם בספרא: יכול מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר "ולא תשא עליו חטא". וזה מלמד שבתחלת התוכחה, שראוי לאדם להוכיח בסתר ובלשון רכה ודברי נחת, כדי שלא יתביש. ואין ספק שאם לא חזר בו בכך, שמכלימין החוטא ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזר למוטב.

משרשי המצוה לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים. כי כשיחטא איש לאיש ויוכיחנו במסתרים, יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו וישלם (י"ג וישלים) עמו. ואם לא יוכיחנו, ישטמנו בלבו ויזיק אליו לפי שעה או לזמן מן הזמנים, כמו שנאמר ברשעים: "ולא דבר אבשלום עם אמנון" (שמואל ב יג, כב). וכל דרכי התורה דרכי נועם ונתיבותיה שלום.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה (ערכין טז:): שחייב מצוה זו עד הכאה, כלומר שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד כדי שיהיה קרוב החוטא להכות את המוכיח. ומכל מקום, אמרו זכרונם לברכה (שם) גם כן שאם יראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת נמצא, מתוך גודל רשע החוטא או שהוא אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אמרם זכרונם לברכה (יבמות סה:): כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח. ומכל מקום יש להתישב לכל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלה ולחשב ולראות אם יהיה תועלת בדבריו אל החוטא שיוכיחנו. ויבטח בשם יתברך כי הוא יעזרנו בהלחמו עם שונאיו, ואל ירד לבבו ולא יירא כי השם שומר את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד, ואם ישוב החוטא יהיה לו בזה שכר גדול. ומי שבידו להשיבו ולמחות בו ולא מחה, הוא נתפש על חטאו, וזה דבר ברור מדברי רבותינו (שבת נה.), גם מן הכתוב (ישעיהו ג יד). ועוד אמרו זכרונם לברכה (שם) שאפילו הקטן חייב להוכיח הגדול, אם יראה הגדול הולך בדרך לא טוב. ויתר פרטי מצוה זו נתבאר במקומות מפזרים בתלמוד.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליה ולא הוכיח בענין שאמרנו, בטל עשה, ועוד שהוא מכת הרשעים שעושים כן.

למד את דברי ספר החינוך וענה על השאלות הבאות:

1. מה המקור בתורה למצווה זו?

2. מה לומדים מהלשון הכפולה "הוכח תוכח" ?

3. מה לומדים חז"ל מהמשך הפסוק: "ולא תשא עליו חטא" ?

4. הסבר את דברי חז"ל: " חיוב מצווה זו (תוכחה) עד הכאה".

5. האם יש מצווה להוכיח אדם רשע?

6. ספר החינוך מביא בשם חז"ל: "כשם שמצווה לומר דבר הנשמע- כך מצווה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע" הסבר ונמק את דבריו.

7. מה מייעץ ספר החינוך לאדם שמפחד להוכיח? ומדוע חשוב למוכיח עצמו, להוכיח ?

8. לפניך פסוק מספר משלי י"ב עם ביאור המלבי"ם, קרא דבריו והסבר בלשונך מה ההבדל בין מוסר לתוכחה?

"אהב מוסר - אהב דעת, וְשִׁנָּה תוֹכַחַת - בָּעֵר"

"התוכחה הוא שמתווכח עמו בראיות השכל ומראה לו מה טוב ומה רע, והמוסר מכריחו לקבל דבריו ע"י עונשין, או שמתירא מפני עונש המייסר או מקצפו וצויו כקטן המתיירא מפני הגדול, או שהמייסר מודיע לו עונשי ה' לממרה דבריו.

והנה, האוהב תוכחת בוודאי אוהב דעת, כי התוכחה בנויה על ראיות השכל והדעת, ואמר פה שגם האוהב מוסר אוהב דעת, כי גם שרשי המוסר בנויים על יראת ה' וידיעת השגחתו וגמולו וענשו שנתבארו ע"י הדעת, ומבואר אצלי שהדעת רובו בנוי על השגת החושים ודברים הברורים בראיית החושים שהם המפורסמות והמקובלות, מה שאירע לדור המבול והפלגה וסדום ומצרים, ואשר עשה לעדת קרח, ואם כן, אוהב דעת. והשונא מוסר הוא בוודאי בער, והיינו איש בלתי מוכן לקבל הדעת, כי גם הילדים ייראו מיראת העונש ויקבלו מוסר מיראה, אבל השונא תוכחת, שהיא בנויה על וכוחי השכל, יש לומר שאינו בער, הודיע לנו כי גם הוא בער וכבהמה יחשב, כי איש הראוי להיקרא אדם חי מדבר, כבר מוכן בטבעו לקבל התוכחת, ועל-כל-פנים שלא לשנוא את התוכחה הבאה לפקוח עיני שכלו" (מלבי"ם)

הסבר מדוע גם מי ששונא תוכחה הוא - בער?

יחידה 7

מבחן מסכם

עיין בספר החינוך וכתוב בלשונך את שרשי המצוות (טעמי המצוות) ?

1. מצווה ט"ז- מצוות שמיטת קרקעות

2. מצווה ל"א- מצוות קידוש השבת בדברים

3. מצווה ל"ג - מצוות כיבוד הורים

4. מצווה ס"ו- מצוות הלוואה לעני

5. מצווה רל"ט- מצוות תוכחה לישראל שלא נוהג כשורה

6. מצווה תל"א – אהבת גרים

בהצלחה